

Załącznik 2

AUTOREFERAT

Imiona i nazwisko

Agnieszka Katarzyna CIANCIARA

Posiadane dyplomy i stopnie naukowe

Stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce nadany uchwałą Rady Naukowej Instytutu Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk z dnia 26 listopada 2010 roku. Tytuł rozprawy doktorskiej: *Polski lobbying gospodarczy w Unii Europejskiej. Perspektywa neoinstytucjonalna.*

Dyplom Master of Arts in European Political and Administrative Studies, College of Europe, Brugia, 23 czerwca 2006 roku.

Tytuł zawodowy magistra (kierunek: politologia, specjalizacja: studia europejskie), Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych, Uniwersytet Warszawski, 21 czerwca 2005 roku.

Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych

Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Zakład Europeistyki, zatrudnienie na stanowisku adiunkta od 1 października 2011 roku.

Od 1 października 2016 do 28 lutego 2017 roku pełniłam w Instytucie funkcję zastępcy dyrektora ds. ogólnych, a od 1 marca 2017 roku pełnię funkcję zastępcy dyrektora ds. upowszechniania badań naukowych.

Fundacja Kolegium Europejskie, zatrudnienie na stanowisku (starszego) asystenta akademickiego od 1 września 2006 do 9 stycznia 2012 roku.

Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311.)

Agnieszka K. Cianciara, 2017, *Europejska Polityka Sąsiedztwa w perspektywie konstruktywizmu. Aktorzy, narracje, strategie*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa, ISBN 978-83-65972-14-9, ss. 363.

Recenzenci:

Prof. dr hab. Janusz Ruskowski (Uniwersytet Szczeciński)

Dr hab. Mirosław Filipowicz, prof. KUL (Katolicki Uniwersytet Lubelski, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej).

Cel, problem i pytania badawcze

Celem badawczym jest konstruktywistyczna analiza Europejskiej Polityki Sąsiedztwa (EPS) w kontekście wewnętrznych funkcji, jakie pełni ona względem systemu politycznego Unii Europejskiej (UE). *Teza główna* stanowi, że wyjaśnienia kształtu i ewolucji unijnej polityki wobec sąsiadów należy szukać nie tylko w zewnętrznych wyzwaniach i zagrożeniach, ale przede wszystkim wewnątrz samej Unii. EPS jest rezultatem politycznej gry między unijnymi aktorami, dążącymi do akumulacji zasobów i podtrzymania lub uzyskania pozycji dominującej w polu tej polityki. Przedstawiane do oceny osiągnięcie stanowi końcowy efekt badań prowadzonych w latach 2012-2016 w Zakładzie Europeistyki Instytutu Studiów Politycznych PAN. Wyniki badań były prezentowane podczas ogólnokrajowych i międzynarodowych konferencji naukowych, w tym zwłaszcza III Kongresu Politologii w Krakowie (2015), konferencji EISA w Warszawie (2013), ECPR w Hadze (2014) i Trydencie (2016) oraz CES w Paryżu (2015). Częstkowe rezultaty badań były wcześniej publikowane w renomowanych czasopiśmie naukowych, polskich i zagranicznych, tj. w *Studiach Europejskich*, *Studiach Politycznych*, *Journal of European Integration* i *Southeast European and Black Sea Studies*.

W perspektywie racjonalizmu formułowanie polityki zagranicznej jest odpowiedzią na wydarzenia i zjawiska zachodzące w środowisku zewnętrznym. W takim ujęciu Europejska Polityka Sąsiedztwa miałaby na celu wyłącznie rozwiązywanie konkretnych kolektywnych problemów, z jakimi UE mierzy się w swoim bezpośrednim sąsiedztwie. Zwolennicy podejścia racjonalistycznego zakładają zatem, że deklarowane w dokumentach cele są realnymi celami politycznymi, których osiągnięcie będzie możliwe przy pomocy zasobów i narzędzi (politycznych, instytucjonalnych, finansowych, militarnych), będących w dyspozycji UE. W ujęciu właściwym nauce o politykach publicznych, efektywność polityki mierzy się zakresem realizacji zdefiniowanych celów. Jeśli deklarowane cele nie są osiągnięte, politykę uważa się za porażkę. Tymczasem konstruktywiści wskazują, że porażka danej polityki nie zawsze ma charakter obiektywny i nierzadko trudno ją empirycznie zweryfikować. "Porażka" jest rezultatem oceny dokonywanej przez politycznie relewantnych aktorów, którzy konstruują narrację porażki, co pomaga im w osiągnięciu własnych celów politycznych.

Problem interpretacji pojawia się nie tylko na etapie ewaluacji, ale już na etapie definiowania celów polityki. Jakie są cele Europejskiej Polityki Sąsiedztwa? Czy celem jest stworzenie ("przyczynienie się do stworzenia") "kręgu przyjaciół", "dobrze zarządzanych państw", "dzielenie się korzyściami wynikającymi z rozszerzenia na Wschód"? Czy celem EPS jest promowanie demokracji w sąsiedztwie? A może jest nim utrzymanie stabilności u granic UE, zapobieganie niekontrolowanym migracjom i transgranicznej przestępczości zorganizowanej? Wszystkie te cele pojawiają się w różnym zakresie i w różnym stopniu w narracjach instytucji unijnych i państw członkowskich. Co więcej, poszczególni aktorzy interpretują je w swobodny sposób: o ile dla niektórych z nich nadrzędnym celem EPS było zastąpienie polityki rozszerzenia i tym samym wyznaczenie granic Unii Europejskiej, dla innych celem EPS było uchylenie furtki dla akcesji kolejnych państw a polityka sąsiedztwa była postrzegana i rozwijana jako *de facto* strategia przedakcesyjna. W polskiej literaturze przedmiotu polityka sąsiedztwa jest szczególnie mocno osadzona w oczekiwaniach

dotyczących dalszego rozszerzenia Unii Europejskiej, co w oczywisty sposób rzutuje na konstruowanie oceny tej polityki jako nieskutecznej, bo niezdolnej do wygenerowania na Ukrainie politycznej zmiany, jaką - zgodnie z tą narracją - niewątpliwie wykreowałaby jasno określona perspektywa akcesyjna. Ocena ta ma charakter *par excellence* polityczny a nie analityczny. Przykład Turcji jasno pokazuje, że nakreślenie formalnej perspektywy członkostwa, a nawet rozpoczęcie negocjacji akcesyjnych, nie gwarantuje w państwie kandydującym utrzymania pozytywnych tendencji adaptacyjnych.

Podstawowy *problem badawczy* rozważany w monografii dotyczy skuteczności przypisywanej polityce zagranicznej Unii Europejskiej - na przykładzie Europejskiej Polityki Sąsiedztwa. Twierdzę, że możemy lepiej zrozumieć kształt i ewolucję EPS, jeśli przyjrzymy się temu co dzieje się nie tylko na zewnątrz, ale również wewnątrz Unii. EPS nie jest i nie może być spójną, centralnie formułowaną i wdrażaną polityką, ponieważ pozostaje przede wszystkim funkcją politycznej gry między różnymi aktorami unijnymi, którzy starają się akumulować kluczowe zasoby i utrzymać (uzyskać) pozycję dominującą w polu. Nacisk kładzie się w tej analizie nie tyle na uczynienie UE efektywnym aktorem międzynarodowym, ale na zrozumienie politycznej gry w polu EPS, ponieważ to właśnie ta gra determinuje kształt i funkcjonowanie polityki. W efekcie, możemy przeformułować problem skuteczności EPS; zamiast pytać, dlaczego ta polityka jest nieskuteczna, koncentrujemy się na wyjaśnieniu, dlaczego tak dużo wysiłku wkłada się w kreowanie, podtrzymywanie i rozwój polityki, która przynosi ograniczone rezultaty. Twierdzę, że polityka ta nie tylko odpowiada na zewnętrzne wyzwania, co - i to dużo istotniejsze - z jednej strony wzmacnia pozycję części aktorów wobec innych, a z drugiej - legitymizuje całość procesu integracji europejskiej, zarówno na użytek wewnętrzny, jak i zewnętrzny.

Odpowiedzi na pytanie o skuteczność polityki sąsiedztwa (i szerzej polityki zagranicznej) możemy udzielić wtedy, gdy zidentyfikujemy funkcje, jakie pełni ta polityka. Nie jest moim zamiarem negowanie faktu, że za pomocą narzędzi EPS Unia Europejska stara się zarządzać wyzwaniami płynącymi z krajów sąsiedzkich. Niemniej twierdzę, że rozwiązywanie problemów, których źródłem są/ mogą być kraje sąsiedzkie, to nie jedyna i nawet nie najważniejsza funkcja polityki sąsiedztwa. O jej kształcie i ewolucji decydują przede wszystkim potrzeby aktorów w polu EPS związane z prowadzoną przez nich grą polityczną. Kluczową funkcją EPS jest wzmocnienie legitymizacji poszczególnych aktorów, w tym unijnych instytucji, oraz całości europejskiego projektu integracyjnego, zwłaszcza w obliczu rosnącego deficytu legitymizacji, wynikającego z wewnętrznych i zewnętrznych kryzysów Unii Europejskiej.

Nowatorski charakter niniejszego opracowania wynika z trzech przesłanek. Po pierwsze, na poziomie teoretycznym aplikuje się do analizy działań zewnętrznych Unii Europejskiej perspektywę socjologicznego konstruktywizmu, która wykorzystywana była dotychczas, zwłaszcza we Francji, do badania unijnych polityk wewnętrznych. Oznacza to również odejście od dominującego w studiach europejskich tzw. społecznego konstruktywizmu. Po drugie, na poziomie metodologicznym łączy się elementy analizy dyskursu z analizą struktury pola w rozumieniu Pierre'a Bourdieu. Wreszcie po trzecie, na poziomie empirycznym analizę gry politycznej z wykorzystaniem kategorii analitycznych aktorów, narracji i strategii uzupełnia się o analizę percepcji tej gry u wybranych adresatów EPS i państw trzecich.

W niniejszej pracy przyjmując, za takimi autorami jak Sabine Saurugger, Frederic Merand, Adrian Favell, Virginie Guiraudon, Niilo Kauppi, Andy Smith, Jay Rowell czy Didier Georgakakis, perspektywę socjopolityczną w studiach europejskich. Wartość dodana takiego podejścia wynika z faktu, że socjologowie koncentrują się na indywidualnych aktorach, interakcjach między nimi, konfliktach oraz relacjach władzy, a nie jedynie na instytucjach i systemie, jak czynią to często badający UE politologowie. Z punktu widzenia socjologów, podzielane normy i wartości są rezultatem rywalizacji sił i wzmacniają aktorów, posiadających pozycję dominującą w grze. Unia Europejska jest więc nie tylko systemem instytucjonalnym, ale przede wszystkim strukturą władzy.

Ponadto, w ujęciach socjologicznych podkreśla się, że badacze nie są "wolnymi elektronami", lecz żyją w środowisku społecznym i podlegają różnym zależnościom. Dominujący aktorzy monopolizują zasoby, tworzą bariery wejścia (ang. *gate-keeping*) i pośrednio kontrolują badaczy za pomocą regul finansowania nauki, procesu recenzji (ang. *peer review*), a także dyskursu, w tym dyskursywnych reprezentacji pola badawczego i całej dyscypliny. Jedną z konsekwencji tego procesu w studiach europejskich jest fakt, że badacze często przedstawiają zjawiska zachodzące w Unii Europejskiej w "lepszym" świetle, niż jest to w rzeczywistości. Sam sposób formułowania hipotez i dobór teorii niejednokrotnie zależy od systemu finansowania projektów badawczych. W rezultacie pewne teorie dominują nie dlatego, że najlepiej wyjaśniają określone zjawiska społeczne, lecz dlatego, że badacze, którzy ich używają, mają więcej środków, a zatem i więcej narzędzi służących zakreślaniu granic dyscypliny, czyli tego co jest akceptowalne, a co nie. Wreszcie, występuje zależność między preferencjami politycznymi badacza, a oceną procesu integracji europejskiej i stosowaną teorią. W związku z powyższym przyjęcie perspektywy konstruktywistycznej wiąże się z akceptacją postulatów krytycyzmu i refleksytywizmu jako naczelnych dyrektyw badawczych.

Przyjęcie perspektywy konstruktywistycznej umożliwia postawienie następujących *pytań badawczych* o charakterze teoriopoznawczym i empirycznym. W odniesieniu do tej pierwszej kategorii sformułowano następujące pytania: 1) w jaki sposób badacz może wyjść poza ograniczenia perspektyw racjonalizmu i konstruktywizmu społecznego w studiach europejskich, czyli przewyciężyć dominującą w literaturze dychotomię między interesami i wartościami? 2) w jaki sposób perspektywa konstruktywistyczna była dotychczas wykorzystywana w konceptualizacji i wypracowywaniu podejść teoretycznych do analizy Europejskiej Polityki Sąsiedztwa? 3) w jaki sposób analiza treści narracji produkowanych w polu EPS umożliwia zrozumienie gry politycznej prowadzonej przez instytucje UE, państwa członkowskie i aktorów nieinstytucjonalnych?

Jeśli chodzi o pytania o charakterze empirycznym, to sformułowano je następująco: 1) jacy są najważniejsi aktorzy w polu polityki sąsiedztwa, jakimi zasobami dysponują i jakie są ich cele w grze? 2) jaka jest struktura narracji o EPS produkowanych przez poszczególnych aktorów, w jakich warunkach narracje te ulegają rekonstrukcji oraz jakie są ograniczenia rekonstrukcji narracji? 3) z czego wynika brak strategicznej wizji EPS, ambiwalentność i dwuznaczność sformułowań zawartych w jej strategicznych artykulacjach (dokumentach)? 4) co skłania aktorów dominujących w polu do integracji elementów narracji kontestujących w ich własnej narracji? 5) w jaki sposób aktorzy - dominujący i kontestujący - wzmacniają swoją pozycję w polu? 6) w jakim stopniu percepcja UE u aktorów zewnętrznych (wybranych

adresatów polityki sąsiedztwa i państw trzecich) jest zgodna z dominującą narracją produkowaną przez Unię? 7) jakie są najważniejsze komponenty narracji o Unii Europejskiej produkowanej przez aktorów zewnętrznych? 8) w jakim stopniu zewnętrzna kontestacja unijnych narracji wpływa na ich rekonstrukcję?

Metodologia i struktura wyводу

W przedstawionej do oceny monografii realizowany jest w praktyce postulat *interdyscyplinarności*, w efekcie czerpania z teoretycznego dorobku stosunków międzynarodowych, socjologii polityki oraz studiów europejskich. Teoretyczną podstawę badań stanowi perspektywa konstruktywizmu, ze szczególnym uwzględnieniem konstruktywizmu socjologicznego. Metodologiczną podstawę badań stanowi z kolei analiza dyskursu połączona z analizą pola w rozumieniu Pierre'a Bourdieu. Rezultatem tego zabiegu jest analiza narracji, formułowanych przez aktorów dominujących w polu Europejskiej Polityki Sąsiedztwa oraz aktorów kontestujących, którzy rywalizują o zasoby (kognitywne, społeczne i polityczne) dostępne w polu, w celu wzmocnienia swojej pozycji w grze. Aktorzy działają strategicznie, realizując swoje indywidualne i kolektywne interesy; ich preferencje i działania są jednak konstytuowane i ograniczane przez strukturę pola, relewantne dla danej gry zasoby znajdujące się w ich posiadaniu, dyskursywne ramy narzucane przez narracje wyższego rzędu oraz logikę zależności od ścieżki i praktycznej kreatywności. Analiza narracji artykułowanych w polu EPS prowadzona jest w oparciu o autorski model umożliwiający operacjonalizację struktury i procesu rekonstrukcji narracji.

Socjologiczny konstruktywizm umożliwia analizę aktorów a nie tylko instytucji (nie wyklucza to traktowania instytucji jako jednego z aktorów w unijnym super-polu), co pozwala na wydobycie aspektu *politics* unijnego procesu decyzyjnego, czyli kontestacji, konfliktu i relacji władzy (ang. *power*). Dostarcza również użytecznych narzędzi w rozumieniu "kryzysu" (w strefie euro, w polityce zagranicznej UE, w tym w polityce sąsiedztwa). Pokazuje, w jaki sposób sytuacja kryzysowa kształtuje/ "ramuje" (ang. *frames*) postrzeganie zagrożenia oraz reakcje na nie (instytucjonalna rutyna czy jej dyskredytacja i poszukiwanie alternatywy), oraz dlaczego określone rozwiązania są preferowane, a inne nie. Jednocześnie podkreśla rolę aktorów w produkcji idei oraz ich strategię takiego formułowania problemu i jego rozwiązania, by wzmacniało ono ich dotychczasową pozycję (dotyczy to zarówno aktorów dominujących jak i kontestujących).

Przyjmuje się, że narracja stanowi dyskursywne ramy pozwalające na logiczne połączenie ze sobą pozornie niepowiązanych zjawisk wokół przyczynowej transformacji, co znów umożliwia nadanie określonego (pożądanego przez producenta narracji) znaczenia przeszłości, teraźniejszości i przyszłości. Narracja zawiera takie części składowe jak aktorzy (bohaterowie narracji), wydarzenia i problemy oraz narzuca określoną interpretację przeszłości (przyczyny problemów i role przypisane poszczególnym bohaterom, takie jak czarny charakter, ofiara) i przyszłości (rozwiązania problemów i role poszczególnych aktorów - tu szczególną rolę odgrywa figura wybawiciela). W rezultacie struktura narracji wyznaczana jest przez komponenty (ang. *components*) narracji i relacje/ powiązania (ang. *connections*) między nimi. Wybór podstawowych elementów narracji oraz dyskursywne formułowanie relacji między nimi zależą od strategicznych preferencji twórców narracji, jednak ci nie

dysponują pełną swobodą wyboru i nie mogą swych preferencji realizować w sposób zupełnie dowolny.

Analiza narracji wylaniających się z dokumentów i wypowiedzi najważniejszych aktorów w polu EPS ma na celu identyfikację głównych komponentów tychże narracji oraz natury relacji między nimi, tj. jak owe powiązania są "ramowane" (ang. *framed*) przez strategicznie działających aktorów. Szczególny nacisk położono na te komponenty narracji, które z reguły są uważane za oficjalne cele polityki sąsiedztwa, tj. stabilność, bezpieczeństwo, demokracja, ale również dobrobyt i dobre rządzenie (rządy prawa). Kluczowe pytanie dotyczy tego, które komponenty narracji dominują oraz czy i dlaczego owe wzory dominacji zmieniają się w czasie. Identyfikacja komponentów narracji pozwala udzielić odpowiedzi na pytanie o to, jak zdefiniowano problem w procesie decyzyjnym i dlaczego akurat w taki a nie inny sposób.

Identyfikacja struktury narracji dominującej oraz narracji kontestujących stanowi jedynie pierwszy etap analizy gry w danym polu. Dużo ważniejsze wydaje się pytanie o zmianę narracji oraz o przyczyny tej zmiany. Innymi słowy, w jakich warunkach aktorzy (zwłaszcza dominujący) decydują się na rekonstrukcję narracji a nie na jej reprodukcję? Jaki charakter ma owa rekonstrukcja? Czy narracja o Europejskiej Polityce Sąsiedztwa uległa w latach 2003-2015 radykalnym zmianom czy też może jedynie zostały przesunięte pewne akcenty? Jak możemy wyjaśnić ten proces?

Proponuję przyjąć, że narracja ulega zmianie wtedy, gdy: a) zmieniają się wzory dominacji komponentów narracji (dominujące wcześniej komponenty tracą na znaczeniu, podczas gdy te wcześniej zmarginalizowane stają się istotne a nawet dominujące); b) zmienia się natura relacji między komponentami narracji (odwróceniu ulegają na przykład relacje przyczynowo-skutkowe; opowiadana jest inna historia, choć z użyciem tych samych komponentów). Należy zaznaczyć, że "zmiana" nie oznacza tu zmiany radykalnej, lecz ewolucyjną: raczej przesunięcie - zmianę akcentów. Swobodę zmiany narracji polityki sąsiedztwa ograniczają bowiem narracje "wyższego rzędu" - kreujące politykę zagraniczną UE oraz systemowe narracje opowiadające proces integracji europejskiej. Narracja konkretnej polityki musi być względnie spójna z tymi narracjami, inaczej nie będzie wiarygodna.

Drugim ważnym czynnikiem ograniczającym narracyjną zmianę są zasoby będące w posiadaniu poszczególnych twórców narracji. Narracja, jako narzędzie legitymizacji, musi spełniać minimalne kryteria wiarygodności, czyli nie może być całkowicie oderwana od realnych możliwości działania podmiotu. Opowiadana rola Unii Europejskiej w ramach Europejskiej Polityki Sąsiedztwa winna odpowiadać temu, co UE realnie może w sąsiedztwie zrobić, z uwzględnieniem posiadanych zasobów finansowych, militarnych czy politycznych. W przeciwnym razie narracja będzie generować oczekiwania, których unijni aktorzy nie są w stanie spełnić, a w konsekwencji delegitymizować zamiast legitymizować aktorów i ich politykę.

Proponowane tutaj podejście wiąże potencjal zmiany z niepewnością i zagrożeniem pozycji aktora. Zakłada się, że czynnik ten zwiększa prawdopodobieństwo przyjęcia elementów narracji aktorów kontestujących i zintegrowania ich w narracji, co prowadzi do zmiany/ przesunięcia akcentów. W praktyce narracje aktorów dominujących są permanentnie kontestowane, jednak sytuacja kryzysu i związanej z nią niepewności w większym stopniu

skłania aktorów do poszukiwania nowych strategii legitymizacyjnych. W związku z powyższym wyróżnia się dwa typy sytuacji prowadzących do zmiany narracji.

Po pierwsze, przesunięcie w ramach narracji może być efektem rosnącej niepewności i poczucia zagrożenia związanych z kryzysem wewnętrznym. Od 2005 roku aktorzy unijni stale konfrontują się z różnymi wymiarami kryzysu UE - konstytucyjnego, strefy euro, migracyjnego, a w konsekwencji z kryzysem legitymizacji instytucji UE i całokształtu projektu integracyjnego. Unia Europejska oraz jej instytucje i polityki znajdują się w nieustającym i nasilającym się ogniu krytyki wewnątrz i na zewnątrz. W rezultacie unijni aktorzy aktywnie poszukują nowych narracyjnych możliwości, które pozwoliłyby im na poprawę swojej pozycji oraz wzmocnienie słabnącej legitymacji, zarówno na wejściu do systemu (ang. *input legitimacy*) - w odniesieniu do procesu decyzyjnego, jak i na wyjściu (ang. *output legitimacy*) - w odniesieniu do efektów tegoż procesu - konkretnych decyzji i działań. Jako że kryzys w strefie euro szczególnie mocno przyczynił się do osłabienia unijnej legitymacji na wyjściu (UE poniosła dotkliwą porażkę jeśli idzie o zapewnienie obywatelom dobrobytu, ale również jako skuteczna struktura zarządzania), aktorzy unijni zwrócili się w stronę innych niż gospodarcza polityk jako potencjalnych obszarów, gdzie można w sposób wiarygodny opowiedzieć sukces Unii. Polityka sąsiedztwa - "okręt flagowy" unijnej polityki zagranicznej - stanowiła obiecujące pole realizacji normatywnej agendy UW w sytuacji, gdy rozwój wypadków w sąsiedztwie wydawał się sprzyjać realizacji transformacyjnego ideału UE.

Po drugie, przesunięcie w ramach narracji może być efektem rosnącej niepewności i poczucia zagrożenia związanych z kryzysem zewnętrznym. Postępująca destabilizacja w południowym (wojna w Libii, Syrii, polityczna niestabilność w Egipcie, etc.) i wschodnim sąsiedztwie (agresja rosyjska na Ukrainie) dostarczyła mocnej argumentacji aktorom kontestującym działania i politykę unijnych instytucji oraz sam projekt integracyjny. Postrzegana przepaść między dominującą narracją a rzeczywistością w sąsiedztwie postawiła pod znakiem zapytania wiarygodność i legitymację unijnej polityki sąsiedztwa (polityki zagranicznej) i to pomimo faktu, że faktyczny wpływ UE na lokalne wydarzenia jest trudny do jednoznacznego ustalenia. Tym samym do wielokrotnie diagnozowanej w literaturze luki między zdolnościami UE w obszarze stosunków zewnętrznych a oczekiwaniami formułowanymi wobec unijnej polityki zagranicznej (ang. *capability - expectations gap*) doszła luka między narracją unijnych aktorów a realiami politycznymi (ang. *narrative - reality gap*).

Kryzys zewnętrzny, w szczególności wojna w Syrii oraz strategiczna konfrontacja Unii Europejskiej z Rosją, stanowił więc kolejny impuls do rekonstrukcji narracji o EPS. W obliczu intensyfikacji kontestacji, dążący do podtrzymania swej pozycji i wzmocnienia legitymizacji aktorzy decydują się na przyjęcie strategii mającej na celu ograniczenie ambicji UE w sąsiedztwie. Koncentracja na mniejszej liczbie priorytetów i skromniejszy zakres deklarowanych działań w mniejszej liczbie państw docelowych miałyby umożliwić uzyskanie konkretnych efektów a tym samym obalić zarzuty dotyczące braku efektywności czy porażki UE w sąsiedztwie. Jednocześnie nowa narracja polityki sąsiedztwa miałaby kłaść mniejszy nacisk na rolę i wpływ instytucji UE oraz przypisywać większe znaczenie w opowiadanej historii aktorom lokalnym. Wewnętrzne konsekwencje kryzysów zewnętrznych doprowadziły

do ograniczenia artykułowanych w narracji aspiracji Unii w zakresie transformacji jej środowiska zewnętrznego.

Do analizy treści narracji tworzonych przez zidentyfikowanych w polu relewantnych aktorów wykorzystano głównie analizę jakościową, ale także elementy analizy ilościowej i porównawczej oraz analizy przypadków. Zastosowane *techniki badawcze* to przede wszystkim: 1) analiza zawartości dokumentów i innych nośników narracji z zastosowaniem autorskiego klucza kategoryzacyjnego; 2) wywiad pogłębiony częściowo ustrukturyzowany; 3) przegląd literatury przedmiotu i krytyczna analiza stanu badań.

Przedmiotem analizy jest *material badawczy* liczący łącznie ponad 120 *dokumentów* (Komisja Europejska, Europejska Służba Działań Zewnętrznych, Rada Europejska, Rada, Parlament Europejski, minister spraw zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej, prezydent Republiki Francuskiej, kanclerz i minister spraw zagranicznych Republiki Federalnej Niemiec, prezydent i minister spraw zagranicznych Ukrainy, prezydent i minister spraw zagranicznych Federacji Rosyjskiej). Oprócz tego, w latach 2012-2016, przeprowadzono szereg autorskich wywiadów w Brukseli (Europejska Służba Działań Zewnętrznych, Parlament Europejski), w Kijowie (Rada Najwyższa) i Warszawie, z których część jest bezpośrednio cytowana w pracy, zaś pozostałe stanowiły znaczący wkład do szerszej refleksji nad konceptualizacją monografii. Pomocniczo wykorzystano treści medialne (materiały prasowe i internetowe) w językach angielskim, francuskim, polskim, ukraińskim i rosyjskim.

W pracy wykorzystano obficie polską, a zwłaszcza anglojęzyczną *literaturę* z zakresu teoretycznych i empirycznych studiów nad Europejską Polityką Sąsiedztwa i szerzej, polityką zagraniczną Unii Europejskiej. Wartość dodaną w wymiarze teoriopoznawczym stanowi w szczególności wykorzystanie najnowszych osiągnięć europejskiej literatury przedmiotu i przybliżenie ich polskiemu czytelnikowi: duża część cytowanych prac anglojęzycznych została opublikowana w latach 2016-2017. Wykorzystano również, choć raczej incydentalnie, opracowania w języku francuskim, niemieckim, ukraińskim i rosyjskim.

Jeśli idzie o *strukturę* monografii, to składa się ona z pięciu rozdziałów, wprowadzenia i zakończenia. Trzy rozdziały mają charakter teoretyczny a dwa - empiryczny. Rozdział pierwszy poświęcono ogólnej refleksji nad polityką zagraniczną Unii Europejskiej, której kluczowym elementem jest Europejska Polityka Sąsiedztwa, w perspektywie trzech tradycji teoretycznych. W pierwszej kolejności zdefiniowano pojęcie "polityki zagranicznej Unii Europejskiej", które bywa w literaturze kontestowane. Zestawiono je z innymi pojęciami, takimi jak "działania zewnętrzne Unii Europejskiej" czy "europejska polityka zagraniczna", wyjaśniając różnice między nimi w rozumieniu różnych autorów. Pokróćce odniesiono się do tradycji realistycznej i liberalnej, zaś najwięcej miejsca poświęcono różnym odmianom konstruktywizmu. Ze względu na dość ograniczoną recepcję konstruktywizmu w stosunkach międzynarodowych i studiach europejskich w Polsce, celem analizy przeprowadzonej w tym rozdziale było szczegółowe przedstawienie różnych nurtów konstruktywistycznych na kontinuum od racjonalizmu do post-strukturalizmu. Pozwoliło to na ukazanie pełnego spektrum konsekwencji teoretycznych wyborów w kontekście analizy unijnej polityki zagranicznej; od konwencjonalnego konstruktywizmu na styku z racjonalizmem podejścia liberalnego aż po post-strukturalną analizę przesuwania granic dyskursu. Na zakończenie zarysowano obiecującą poznawczą perspektywę socjologicznego konstruktywizmu.

Rozdział drugi poświęcono krytycznemu omówieniu najważniejszych koncepcji i podejść teoretycznych wypracowanych w europejskiej literaturze przedmiotu na temat polityki sąsiedztwa. W związku z tym sformułowano dwa cele analizy. Pierwszym z nich była systematyzacja podejść dotyczących Europejskiej Polityki Sąsiedztwa i zapoznanie polskiego czytelnika z teoretycznym dorobkiem zachodniej politologii w tym obszarze. Warto nadmienić, że teoretyczne badania nad polityką sąsiedztwa mają w Polsce dość szczątkowy charakter i dotyczą głównie koncepcji europeizacji oraz (w mniejszym stopniu) potęgi normatywnej. W analizie uwzględniono zarówno klasyczne ujęcia problematyki, jak i najnowsze badania, często o charakterze polemicznym wobec głównego nurtu. Drugim celem badawczym było zidentyfikowanie elementów konstruktywistycznych obecnych w sześciu omawianych podejściach. W rezultacie Europejska Polityka Sąsiedztwa jest analizowana: 1) w kategoriach europeizacji zewnętrznej (*ad extra*); 2) jako formuła zarządzania zewnętrznego (ang. *external governance*); 3) w kontekście promocji demokracji; 4) jako forma regionalizmu i konstruowania regionów; 5) jako forma realizacji potęgi normatywnej Unii Europejskiej; 6) jako przejaw realizowanej przez UE polityki imperialnej *sui generis*.

Omówioną w rozdziale pierwszym perspektywę socjologicznego konstruktywizmu stosuję w rozdziale trzecim do analizy narracji wytwarzanych przez najważniejszych aktorów w polu Europejskiej Polityki Sąsiedztwa. Po pierwsze, omawiam "zwrot narracyjny" (ang. *narrative turn*), który dokonał się w ostatnich latach w studiach europejskich. Po drugie, zarysuję ogólne mechanizmy gry politycznej w polu polityki sąsiedztwa, poprzez identyfikację twórców narracji i ich artykulacji oraz przedstawienie tez dotyczących konstrukcji pola. Następnie przedstawiam model ewolucji narracji produkowanych przez aktorów w polu EPS, który pozwala na operacjonalizację narracyjnej zmiany. Na zakończenie omawiam zjawisko współzależności poziomów narracji, które stanowi istotne ograniczenie jeśli idzie o możliwość radykalnej narracyjnej zmiany.

W rozdziale czwartym prowadzę empiryczną analizę produkcji, reprodukcji i rekonstrukcji narracji w powiązaniu z grą polityczną prowadzoną w polu Europejskiej Polityki Sąsiedztwa. Badam strukturę i zmianę narracji Komisji Europejskiej i Europejskiej Służby Działań Zewnętrznych, Rady Europejskiej i Rady, Parlamentu Europejskiego oraz aktorów nieinstytucjonalnych (na przykładzie brukselskiego ośrodka analitycznego CEPS - *Centre for European Policy Studies*). Analizę treści narracji aktorów indywidualnych i zbiorowych wiążę z akumulacją i wykorzystywaniem zasobów przez poszczególnych graczy, którzy dążą do wzmocnienia swojej pozycji w polu. Analizowane dokumenty traktuję nie w kategoriach strategicznej wizji polityki, gdzie realistyczna ocena sytuacji sprzężona jest ze stawianiem sobie celów, odpowiadających na wyzwania i zagrożenia zewnętrzne, ale jako nośniki opowieści, konstruowanych po to i w taki sposób, by legitymizować strategię aktorów wewnątrz unijnego systemu politycznego.

Wreszcie w rozdziale piątym podejmuję próbę wyjścia poza orientację "do wewnątrz", coraz częściej krytykowaną za mniej lub bardziej ukryty eurocentryzm. Celem tego rozdziału jest analiza percepcji Unii Europejskiej poza jej granicami oraz próba określenia, na ile unijna narracja jest wiarygodna, tj. na ile pełni funkcję legitymizującą na zewnątrz. Kolejnym celem jest analiza narracji aktorów zewnętrznych na temat Unii Europejskiej i jej działań w sąsiedztwie oraz ustalenie, na ile unijni aktorzy integrują elementy zewnętrznych narracji kontestujących w procesie rekonstrukcji własnej narracji. Innymi słowy, czy i na ile sąsiedzi

są "współgospodarzami" unijnej narracji na swój temat. Dokonano analizy dwóch przypadków - państwa objętego Europejską Polityką Sąsiedztwa i stowarzyszonego z Unią Europejską (Ukraina) oraz państwa trzeciego, nieobjętego EPS i rywalizującego z Unią Europejską o wpływy w regionie (Rosja). Wybór ten został podyktowany relewantnością przypadków z punktu widzenia polskiego czytelnika. Ponadto, pozwala on na zestawienie strategii legitymizujących i de-legitymizujących integrację europejską, odzwierciedlonych w narracjach wytwarzanych przez elity polityczne państw trzecich.

Wyniki badań

W omawianej monografii podjęłam próbę analizy Europejskiej Polityki Sąsiedztwa w kontekście wewnętrznych funkcji, jakie pełni ona względem systemu politycznego Unii Europejskiej. Staralam się pokazać, że EPS nie należy traktować w kategoriach spójnej, centralnie formułowanej i realizowanej polityki zagranicznej właściwej państwu, ponieważ jej charakter jest funkcją skomplikowanej gry politycznej między unijnymi aktorami, dążącymi do akumulacji zasobów i podtrzymania (uzyskania) pozycji dominującej w polu tej polityki. Specyfika hybrydowego systemu rządzenia i formułowania polityki zagranicznej w Unii Europejskiej oraz immanentny deficyt legitymizacji na poziomie systemu, instytucji i polityki, jakiego doświadcza Unia, przesądzają o użyteczności zastosowania podejścia socjopolitycznego, akcentującego rywalizację o dyskursywną władzę w polu.

W toku rozważań podjęłam próbę rozwiązania problemu badawczego, dotyczącego niskiej skuteczności polityki zagranicznej Unii Europejskiej na przykładzie Europejskiej Polityki Sąsiedztwa. Perspektywa konstruktywizmu unaocznia nam, że "sukces" lub "porażka" nie jest opisem stanu faktycznego, ale elementem strategii legitymizującej lub delegitymizującej, stosowanej przez aktora pragnącego realizować swoje preferencje w polu. Aktor będzie skłonny do *konstruowania* porażki EPS na przykład wtedy, kiedy jego celem jest doprowadzenie do akcesji do Unii Europejskiej części adresatów polityki sąsiedztwa, która w obecnym kształcie takiej możliwości nie przewiduje. Konstruowanie porażki jest więc strategią mającą na celu zmianę polityki. Podobnie, EPS będzie obwołana porażką przez aktora, który dąży do zacieśnienia współpracy z Rosją, a w jego ocenie logika wschodniego wymiaru polityki sąsiedztwa prowadzi zarówno Unię Europejską jak i Federację Rosyjską do konfrontacji. Z drugiej strony, ci aktorzy unijni, którym realizacja polityki sąsiedztwa dostarcza istotnych zasobów i umożliwia podtrzymywanie pozycji dominującej względem innych aktorów, będą skłonni bronić osiągnięć tej polityki oraz upatrywać ewentualnych słabości w czynnikach o charakterze egzogennym. Wreszcie, zmiana w polityce sąsiedztwa oznacza z reguły próbę wzmocnienia pozycji przez jednego aktora, a tym samym relatywne osłabienie pozycji innych graczy.

Wewnętrzną funkcją, jaką pełni polityka zagraniczna Unii Europejskiej, a w interesującym nas przypadku polityka sąsiedztwa, jest dostarczanie zasobów kluczowym aktorom. Powstanie EPS w 2004 roku można w tym kontekście określić jako próbę dalszej akumulacji zasobów legitymizacyjnych, jakich procesowi integracji, ale i instytucjom, zwłaszcza Komisji Europejskiej, dostarczyło wielkie rozszerzenie UE na Europę Środkowo-Wschodnią. Przegląd EPS z 2011 roku stanowił z kolei próbę wzmocnienia legitymizacji UE na wyjściu, poważnie nadszarpniętej kryzysem finansowym i gospodarczym w strefie euro. W

obliczu rewolucji w państwach arabskich, zreformowana polityka sąsiedztwa zdawała się stanowić szansę na odzyskanie inicjatywy i poparcia obywateli dzięki skutecznemu i "normatywnemu" (promocja "głębokiej" demokracji) działaniu w polityce zagranicznej. Dodatkowo, wydarzenia w południowym sąsiedztwie starał się wykorzystać Parlament Europejski, zachęcony do dalszego wzmocnienia swojej pozycji poszerzeniem jego kompetencji w polityce zagranicznej na mocy Traktatu z Lizbony. Natomiast przegląd EPS z 2015 roku odzwierciedlał próbę sił między Komisją Europejską i Europejską Służbą Działań Zewnętrznych, gdzie ta ostatnia miała, w przeciwieństwie do 2011 roku, szansę na przeformułowanie EPS, w taki sposób, by wzrosła relewantność posiadanych przez ESDZ zasobów kosztem Komisji. Jednocześnie, podjęto próbę "ograniczania strat" legitymizacyjnych w obliczu nasilającej się eurosceptycznej krytyki całokształtu polityki zagranicznej UE oraz procesu integracyjnego w Europie.

Przeprowadzona w rozdziale 1 analiza wykazała, że przewyższenie dominującej w literaturze na temat unijnej polityki zagranicznej dychotomii między interesami i ideami/wartościami jest możliwe dzięki przyjęciu perspektywy konstruktywizmu socjologicznego. Perspektywa ta pozwala wyjść poza ograniczenia i uniknąć pułapek racjonalizmu z jednej i tzw. konstruktywizmu społecznego z drugiej strony. Dla Pierre'a Bourdieu interesy i idee to dwie strony tej samej "logiki praktyki". Przedmiotem zainteresowania jest z perspektywy socjologicznego konstruktywizmu gra w polu instytucjonalnym i rola posiadanych przez aktorów zasobów, które generują nie tylko struktury, ale też symboliczne hierarchie i uzasadnienia. W polu jest miejsce na podmiotowe sprawstwo, ale jest ono realizowane w ramach właściwych dla danego pola struktur dyskursywnych.

Przeprowadzone badania wykazały również (rozdział 2), że w teoretycznych analizach polityki sąsiedztwa dominuje ujęcie zmiany (transformacji w państwach objętych EPS) w dualistycznych kategoriach mechanizmu warunkowości (strategiczna kalkulacja w oparciu o założenia racjonalistyczne) lub socjalizacji (logika stosowności w oparciu o założenia konstruktywizmu społecznego). Pojawiają się jednocześnie bardziej nowatorskie ujęcia zaliczane do tzw. drugiej fali, czerpiące z dorobku socjologii organizacji, problematyzujące europeizację jako instrumentalizację, lub patrzące na promocję demokracji w sposób krytyczny - jako na działanie o charakterze hegemonicznym. Zastosowanie perspektywy konstruktywizmu umożliwiło świeże spojrzenie na rolę UE jako promotora regionalizmu, a raczej podmiotu, który stara się budować i przebudowywać swoje regionalne otoczenie w taki sposób, by unikać konfrontacji z innymi graczami o regionalnych ambicjach.

Inspirowane konstruktywizmem podejście z zakresu socjologii wiedzy pozwoliło również wyjaśnić w toku procesu badawczego, w jaki sposób pierwotna koncepcja potęgi normatywnej (powszechnie uważana za jedną z najbardziej wpływowych i kontrowersyjnych konceptualizacji polityki zagranicznej Unii Europejskiej), zwracająca uwagę na współzależność materialnej siły i normatywnego uzasadnienia, w ciągu kilku lat stała się *mitem* używanym do uzasadniania (sic!) normatywnej siły Unii w sąsiedztwie. Najnowsze badania w twórczy sposób łączą zresztą refleksję na temat UE jako potęgi normatywnej z krytycznymi rozważaniami na temat (nowego) imperializmu, zaś eksport unijnych wartości ujmują raczej w kategoriach misji cywilizacyjnej mającej na celu konstruowanie imperialnej tożsamości.

W rozdziale 3 pokazano, w jaki sposób analiza narracji wytwarzanych w polu EPS pozwala zrozumieć grę polityczną prowadzoną w związku z tą polityką przez unijne instytucje, państwa członkowskie, aktorów nieinstytucjonalnych oraz aktorów zewnętrznych. Badając strukturę narracji (najważniejsze komponenty narracji i powiązania między nimi) wytwarzanych przez poszczególnych aktorów w latach 2003-2016 możemy zidentyfikować najważniejsze narracyjne przesunięcia a następnie powiązać je z reakcją aktorów na niepewność generowaną przez kryzys (wewnętrzny lub zewnętrzny). Reakcja ta jest warunkowana posiadanymi przez aktorów zasobami oraz ograniczeniami nakładanymi przez wymóg epistemicznej spójności narracji o EPS z narracjami wyższego rzędu.

Jeśli idzie o analizę empiryczną, zidentyfikowano kluczowych aktorów instytucjonalnych i nieinstytucjonalnych na poziomie unijnym, do których zaliczono Komisję Europejską, ESDZ, Radę Europejską Radę UE, Parlament Europejski oraz wiodący brukselski think-tank. Nie ograniczono się przy tym do analizy aktorów na poziomie instytucjonalnym, ale zidentyfikowano aktorów indywidualnych i zbiorowych w ramach każdej z instytucji. Ogólnym celem każdego z aktorów jest akumulacja i/ lub konwersja posiadanych zasobów i wzmocnienie swojej pozycji w grze. Warto jednak zauważyć, że część aktorów traktuje grę w polu EPS instrumentalnie - ma ona dla nich znaczenie drugorzędne a dominująca pozycja w tym polu stanowi tylko jeden z zasobów wykorzystywanych w innych, priorytetowych dla nich polach. Posiadane zasoby są również bardzo zróżnicowane: od finansowych (Komisja Europejska) przez dyskursywne (Parlament Europejski) po wiedzę ekspercką (CEPS) i doświadczenia historyczne (Polska, Francja).

Jak pokazano w rozdziale 4, struktura narracji jest związana ze strategicznymi celami i zasobami każdego z aktorów. Przykładowo, o ile francuska narracja odzwierciedlała znaczenie zasobów militarnych i dyplomatycznych tego państwa oraz jego sprawczą i pozytywną rolę w rozwiązywaniu konfliktów regionalnych i globalnych, to polska narracja odnosiła się przede wszystkim do historycznych doświadczeń transformacyjnych Europy Środkowej w kontekście promocji demokracji i rządów prawa we wschodnim (najbliższym) sąsiedztwie. Z kolei dominująca narracja Parlamentu Europejskiego odzwierciedlała pragnienie odgrywania większej roli w unijnej polityce zagranicznej, uzasadniane mandatem demokratycznym europejskich deputowanych i pozytywną rolą, jaką odgrywają oni w kontekście dyplomacji parlamentarnej jako kluczowego wymiaru stosunków politycznych UE z państwami sąsiedzkimi. Rekonstrukcję narracji każdego z aktorów połączono z niepewnością i zagrożeniem pozycji w kontekście kryzysu, zarówno o charakterze wewnętrznym (kryzys w strefie euro) jak i zewnętrznym (kryzys w wymiarze bezpieczeństwa i kryzys migracyjny).

Analiza gry politycznej w polu EPS jasno pokazuje, z czego wynika brak strategicznej wizji EPS, a także ambiwalentność i dwuznaczność sformułowań zawartych w dokumentach, które wielu badaczy jest skłonnych traktować jako prostą artykulację sektorowej strategii polityki zagranicznej UE. Deklarowane cele polityki mogą zmieniać się w czasie, w zależności od zmieniających się okoliczności zewnętrznych oraz potrzeb i zasobów aktorów pola. Praktyczna kreatywność jest dobrze widoczna w języku unijnych dokumentów dotyczących polityki zagranicznej. Zawarte tam sformułowania, często ambiwalentne, nie odzwierciedlają strategicznej wizji realizacji określonych celów i interesów, ale są rezultatem poszukiwania akceptowalnego dla wszystkich aktorów języka. Celem nadrzędnym staje się

kompromis, zgoda wszystkich państw członkowskich, która jest wyznacznikiem dyplomatycznego sukcesu. Na finalne sformułowania składają się dominujące w danym polu reprezentacje warunkowane przez to, co możliwe w ramach istniejącego układu sił. Tak długo jak pole EPS (lub polityki zagranicznej UE w ogóle) nie jest zdominowane przez jednego aktora, który byłby w stanie narzucić swoje priorytety i sposoby ich realizacji wszystkim pozostałym aktorom, oczekiwanie spójnej i rzeczywiście strategicznej narracji polityki sąsiedztwa jest nierealistyczne.

Aktor zajmujący pozycję dominującą będzie skłonny dokonać rekonstrukcji wytwarzanej przez siebie narracji i zintegrować elementy narracji kontestujących w sytuacji niepewności generowanej przez kryzys oraz zagrożenia utratą zasobów, zwłaszcza legitymizacyjnych. Przykładowo, przygotowując przegląd EPS w 2015 roku Komisja Europejska, starała się wzmocnić swoją legitymację na wejściu, organizując szeroko zakrojone konsultacje dotyczące projektowanych zmian. Konsultacje stały się dla wielu graczy okazją do zwerbalizowania fundamentalnej (ale konstruktywnej) krytyki EPS, choćby w kontekście potrzeby zróżnicowania oferty względem poszczególnych krajów, a tym samym rozluźnienia wspólnych ram polityki oraz redefinicji jej wymiarów regionalnych. Jednocześnie ostra i delegitymizująca kontestacja efektów polityki UE w sąsiedztwie przyczyniła się do położenia większego nacisku na kwestie związane z bezpieczeństwem i rozwiązywaniem konfliktów, co wzmocniło w polu pozycję instytucjonalną ESDZ i Rady, a relatywnie osłabiło Komisję.

Wreszcie analiza przeprowadzona w rozdziale 5 wykazała, że percepcja polityki sąsiedztwa i Unii Europejskiej u aktorów zewnętrznych jest tylko w niewielkim stopniu zgodna z narracjami produkowanymi przez aktorów dominujących w unijnym polu. W przypadku Rosji recepcja unijnej narracji jest absolutnie sprzeczna z pierwotnymi intencjami nadawcy. Przykładowo, promowana przez UE w sąsiedztwie dobrowolna współpraca gospodarcza i rządy prawa są w Rosji postrzegane w kategoriach geopolitycznych i imperialnych. Ponadto, jak pokazują badania opinii publicznej w Rosji, sankcje nałożone na Rosję przez UE nie mają w opinii badanych bezpośredniego związku z aneksją Krymu i wojną w Donbasie, ale są efektem generalnego dążenia Zachodu do osłabienia i zniszczenia Rosji. W przypadku Ukrainy sytuacja jest bardziej skomplikowana: Unia Europejska postrzegana jest wprawdzie w kategoriach pożądanego modelu rozwoju, ale jednocześnie silna jest na Ukrainie tendencja do ujmowania EPS w kategoriach przedsiwzięcia do członkostwa, co jest niespójne z większością dominujących narracji instytucjonalnych na poziomie UE. Jednocześnie nadzieje na akcesję są podsycane w narracjach niektórych aktorów: Parlamentu Europejskiego i państw członkowskich, tj. głównie Polski i państw bałtyckich. Trudno o lepszy przykład niespójności unijnej narracji polityki sąsiedztwa.

Strategicznym celem narracji produkowanej przez władze rosyjskie jest delegitymizacja Unii Europejskiej, czemu podporządkowana jest delegitymizacja polityki sąsiedztwa, głównie Partnerstwa Wschodniego. Przyjęcie strategii delegitymizacji pozwala zarówno konsolidować poparcie dla reżimu w kraju, jak i osłabiać UE od wewnątrz poprzez dostarczanie zasobów eurosceptycznym aktorom ją kontestującym. Głównymi komponentami tej narracji to dysfunkcyjny system decyzyjny UE, który wymusza bezpośrednią współpracę z państwami członkowskimi, podział na "dobrą" i "złą" Europę, co dotyczy zarówno rozgrywania starych członków UE przeciw nowym, jak i przedstawiania państw unijnych w

ogóle jako siedliska patologii i zaprzeczenia wartościom chrześcijańskim. Centralnym elementem jest jednak delegitymizacja unijnej polityki zagranicznej jako opartej na wartościach, promocji demokracji, rządów prawa i praw człowieka, i przedstawienie jej jako jednocześnie słabej i agresywnej, opartej na tradycyjnych przesłankach geopolitycznych. Przy tym próbom totalnej delegitymizacji UE towarzyszą bardziej stonowane i konstruktywne postulaty dotyczące zniesienia sankcji i włączenia Rosji w proces integracji gospodarczej państw Partnerstwa Wschodniego z Unią Europejską. Narracja ta jest przejmowana przez niektórych aktorów na poziomie krajowym i unijnym, choć jak dotąd nie uzyskała statusu dominującego.

Z kolei ukraiński rząd produkuje narrację legitymizującą UE, choć jej komponenty różnią się w zależności od bieżących interesów politycznych sił aktualnie znajdujących się u władzy. Podstawowym elementem ukraińskiej strategii legitymizującej UE w kraju jest ideał modernizacyjny, w wymiarze politycznym i ekonomicznym, jaki Unia uosabia. Problematyczne było zawsze wspieranie przez Ukrainę EPS, która nie spełniała ukraińskich oczekiwań, ale jednocześnie stanowiła jedyne dostępne narzędzie współpracy z UE na drodze do ewentualnego członkostwa. Ukraińska narracja ukierunkowana była jednak zawsze na modyfikację polityki sąsiedztwa w kierunku zróżnicowania oferty dla poszczególnych partnerów i tym samym uprzywilejowania Ukrainy w związku z jej potencjałem i aspiracjami. Wydaje się, że wraz z przeglądem EPS z 2015 roku oraz przy wsparciu części graczy w unijnym polu, cel ten został osiągnięty.

Na zakończenie warto raz jeszcze podkreślić zalety teoretycznej refleksji nad Europejską Polityką Sąsiedztwa, która pozostaje słabością polskiej a do niedawna również europejskiej literatury przedmiotu. Pozwala ona na pełniejsze zrozumienie sposobu funkcjonowania polityki oraz poczynionych w jej ramach wyborów politycznych, jak i warunków, w ramach których określone działania mogą być mniej lub bardziej efektywne. Przyjęta tu perspektywa teoretyczna doskonale wpisuje się w formułowane ostatnio postulaty co do możliwych i pożądanых przyszłych ścieżek badawczych, zwłaszcza jeśli idzie o badanie struktur i relacji dominacji i władzy w kontekście EPS. Brak efektywności UE nie wynika bowiem z tego, że Unia "nie robi wystarczająco dużo", albo że "robi nie to co trzeba", ale z istnienia skomplikowanych konstelacji władzy na poziomie unijnym oraz w państwach sąsiedzkich.

Pragnę również zaznaczyć, że zainteresowanie publikacją skróconej anglojęzycznej wersji monografii wyraziło wydawnictwo *Palgrave Macmillan*. Ponadto, wyniki badań były upowszechniane w ramach przedmiotu pt. "EU Neighbourhood Politics" (20h), prowadzonego przez mnie w październiku 2017 roku w Instytucie Nauk Politycznych w Lyonie (*Sciences Po Lyon*).

Omówienie pozostałych osiągnięć naukowych

W ujęciu ilościowym mój dorobek naukowy liczy 41 pozycji, z czego 36 pozycji zostało opublikowanych po uzyskaniu stopnia doktora, tj. w latach 2011-2018. Na dorobek składają się:

- 3 publikacje naukowe w języku angielskim w czasopismach z bazy JCR (2 artykuły naukowe i jedna recenzja - sumaryczny IF: 4.260);
- 3 monografie autorskie (w tym osiągnięcie w rozumieniu art. 16.2 ustawy) oraz 1 monografia współautorska;
- 15 artykułów naukowych opublikowanych w czasopismach naukowych (ministerialna lista B oraz 1 czasopismo zagraniczne spoza bazy JCR), z czego 14 artykułów opublikowano po uzyskaniu stopnia doktora;
- 15 rozdziałów w opracowaniach zbiorowych (6 z nich w języku angielskim w renomowanych wydawnictwach zagranicznych: m.in. Routledge, Nomos, Editions Themis), z czego 13 rozdziałów - po uzyskaniu stopnia doktora;
- 4 publikacje analityczne typu *working paper* lub *policy brief*, zrealizowane na zamówienie think-tanków lub instytucji/ konsorcjów badawczych.

Wszystkie publikacje były łącznie cytowane - według Google Scholar - 116 razy (73 razy w ciągu ostatnich 5 lat - od 2013 roku). Indeks h wynosi 6.

Ponadto, w latach 2012-2017 wygłosiłam łącznie 26 referatów, z czego 10 referatów na 9 konferencjach międzynarodowych i 16 referatów na 12 konferencjach krajowych. Brałam udział w 7 projektach badawczych, z czego 3 międzynarodowych (Zob. Załącznik 4 - *Wykaz dorobku naukowego*). Kierowałam 2 projektami badawczymi, w tym w latach 2013-2016 projektem finansowanym przez Narodowe Centrum Nauki (konkurs Sonata).

Moje osiągnięcia naukowe i zainteresowania badawcze dotyczą integracji europejskiej i koncentrują się w **3 głównych obszarach**:

- 1) Teoretyczna i empiryczna refleksja nad działaniami zewnętrznymi Unii Europejskiej, ze szczególnym uwzględnieniem Europejskiej Polityki Sąsiedztwa, Partnerstwa Wschodniego i stosunków Unii Europejskiej z Turcją;
- 2) Reprezentacja interesów w Unii Europejskiej;
- 3) Konceptualizacja procesów integracyjnych i dezintegracyjnych w Unii Europejskiej, ze szczególnym uwzględnieniem zjawiska zróżnicowanej integracji, oraz wybrane zagadnienia dotyczące systemu instytucjonalnego Unii Europejskiej.

Pragnę zaznaczyć, że nierzadko łączę 2 z wymienionych obszarów badawczych, czego przykładem może być rozdział dotyczący europeizacji grup interesu na Ukrainie (obszar 1 i 2), a także realizacja projektu badawczego, finansowanego przez NCN, pt. "Zróżnicowana integracja i perspektywy akcesyjne Turcji a potencjał geopolityczny Unii Europejskiej" (obszar 1 i 3).

- ✓ Europeizacja grup interesu na Ukrainie, w: *Reprezentacja interesów gospodarczych i społecznych w Unii Europejskiej*, red. U. Kurczewska, K. Jasiński, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, 2017, ss. 263-288.

OBSZAR BADAWCZY 1

Teoretyczna i empiryczna refleksja nad działaniami zewnętrznymi Unii Europejskiej, ze szczególnym uwzględnieniem Europejskiej Polityki Sąsiedztwa, Partnerstwa Wschodniego i stosunków Unii Europejskiej z Turcją.

W tym obszarze koncentruje się przeważająca część mojego dorobku naukowego w ujęciu ilościowym: 2 monografie autorskie i 1 współautorska, 2 publikacje w czasopismach z listy JCR, 7 artykułów w czasopismach z ministerialnej listy B oraz 7 rozdziałów w publikacjach zbiorowych, jak również 3 publikacje o charakterze analitycznym. Ponadto problematyki tej dotyczyło 8 referatów wygłoszonych na konferencjach międzynarodowych i 8 referatów wygłoszonych na konferencjach krajowych.

Przedmiotem moich badań jest zarówno: a) proces formułowania i ewolucji polityki Unii Europejskiej wobec państw trzecich - sąsiedzkich i kandydujących (*policy-making*), jak i b) transformacyjny wpływ UE na jej otoczenie międzynarodowe (*policy impact*).

Temu pierwszemu zagadnieniu (*policy-making*) poświęciłam wyżej przedstawioną monografię, stanowiącą osiągnięcie w rozumieniu art. 16.2. ustawy. Pracom nad nią towarzyszyła publikacja cząstkowych wyników badań, w formie artykułów w czasopismach naukowych, w szczególności:

- ✓ *Stability, security, democracy: explaining shifts in the narrative of the European Neighbourhood Policy*, "Journal of European Integration", 39:1, 2017, ss. 49-62,
- ✓ *Parlament Europejskie w polityce wschodniej Unii Europejskiej 2004-2014*, "Studia Polityczne", 1(41), 2016, ss. 177-202.
- ✓ *Europejskie imperium. Ekspansja i geopolityczna rywalizacja na wschodnich peryferiach Unii Europejskiej*, "Studia Polityczne", 2(34), 2014, ss. 149-174.

Problematykę formułowania i ewolucji polityki UE wobec państw sąsiedzkich i kandydujących rozwijałam również, zarówno w wymiarze teoretycznym, jak i empirycznym, w innych publikacjach, niepowiązanych z osiągnięciem w rozumieniu art. 16.2 ustawy, w szczególności:

- ✓ *Partnerstwo Wschodnie 2009-2014: geneza, funkcjonowanie, uwarunkowania*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa, 2014, ss. 177.

- ✓ *Gospodarcze uwarunkowania polityki wschodniej Niemiec i Francji*, "Myśl Ekonomiczna i Polityczna", 2(45), 2014, ss. 191-215.
- ✓ *Wewnętrzne uwarunkowania polityki zewnętrznej Unii Europejskiej w kontekście kryzysu gospodarczego* w: *System euroatlantycki i bezpieczeństwo międzynarodowe w multipolarnym świecie*, red. J. M. Pişzer, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa, 2013, ss. 191-207.
- ✓ *Konsekwencje kryzysu gospodarczego dla wschodniego wymiaru Europejskiej Polityki Sąsiedztwa*, w: *Między polityką a rynkiem: kryzys Unii Europejskiej w analizie ekonomistów i politologów*, red. T.G. Grosse, Uczelnia Lazarskiego, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa, 2013, ss. 163-182.

W powyższych opracowaniach prowadziłam analizę zgodnie z teoretycznymi postulatami instytucjonalizmu historycznego ("Partnerstwo Wschodnie..." 2014) i liberalizmu międzyrządowego ("Myśl Ekonomiczna i Polityczna" 2014). W monografii na temat Partnerstwa Wschodniego (recenzent: dr hab. Agnieszka Legucka, AON, PISM) wskazuję na znaczenie "zależności od ścieżki" (ang. *path dependency*) w wyjaśnianiu procesu tworzenia Europejskiej Polityki Sąsiedztwa i jej wschodniego wymiaru. Przedstawiona refleksja nad genezą i rozwojem EPS służy ukazaniu procesów i tendencji, które złożyły się na aktualny stan unijnej polityki wobec sąsiadów oraz stanowiły podłoże dla przyjęcia i dalszego funkcjonowania Partnerstwa Wschodniego (PW). Takie podejście pozwala odpowiedzieć na pytanie, w jakim stopniu PW jest rezultatem jakościowej zmiany w polityce sąsiedztwa, a w jakim odzwierciedla historycznie i instytucjonalnie uwarunkowaną „zależność od ścieżki”. Innymi słowy, pozwala na ujęcie badanej problematyki w kategoriach ciągłości i zmiany w zakresie logiki funkcjonowania polityki rozszerzenia, polityki sąsiedztwa i samego Partnerstwa. W jakim zakresie mamy do czynienia ze zmianą w conceptualizacji relacji z sąsiadami po stronie państw członkowskich i instytucji UE? Jak kształtuje się wartość dodana Partnerstwa w porównaniu z EPS? Warto podkreślić, że monografia ta doczekała się pozytywnych recenzji opublikowanych w "Studiach Politycznych" - nr 1(37)/2015 i w "Przeglądzie Europejskim" - nr 1(39)/ 2016.

Z kolei celem artykułu opublikowanego w "Myśli..." była analiza znaczenia Rosji i innych państw Europy Wschodniej, zwłaszcza Ukrainy, dla gospodarek Niemiec i Francji oraz wpływu organizacji interesów gospodarczych na politykę zagraniczną tych kluczowych państw członkowskich UE, a w konsekwencji na politykę samej Unii wobec regionu. Zgodnie z założeniami liberalizmu międzyrządowego, to interesy gospodarcze dominują wśród motywacji państwa: presja ze strony gospodarczych grup interesu stanowi ważniejszą determinantę polityki zagranicznej państwa niż kwestie bezpieczeństwa czy ideologiczne wizje polityków. W tym kontekście postawiłam pytanie o to, w jakim stopniu interesy gospodarcze Niemiec i Francji są funkcjonalne, a w jakim dysfunkcjonalne względem wypracowania spójnej i efektywnej polityki wschodniej UE. Część empiryczną artykułu opracowałam na podstawie dwóch typów źródeł: 1) danych ilościowych dotyczących wymiany handlowej, inwestycji zagranicznych i parametrów zależności w sektorze energetycznym; 2) analizy treści materiałów prasowych na temat działań lobbingsowych niemieckiego i francuskiego biznesu przeciwko sankcjom wobec Rosji w związku z aneksją Krymu i rosyjsko-ukraińskim konfliktem w Donbasie.

Ponadto, badałam polskie stanowisko i wkład w formułowanie polityki Unii Europejskiej wobec państw sąsiedzkich i kandydujących. Badania te prowadzone były we współpracy z polskimi (Instytut Spraw Publicznych) i europejskimi (IEPSA) *think-tankami*.

Współpraca z TEPSA została nawiązana w związku z realizacją międzynarodowego projektu badawczego finansowanego przez Komisję Europejską (Horyzont 2020), którego integralną częścią było opracowanie 28 raportów na temat wizji stosunków unijno-tureckich w każdym z państw członkowskich UE (raport mojego autorstwa dotyczył Polski). Warto też podkreślić, że napisany w języku angielskim dla Instytutu Spraw Publicznych tekst z 2008 roku, na temat zainicjowanego przez Polskę Partnerstwa Wschodniego, jest jednym z najczęściej cytowanych przez zagranicznych autorów opracowań na ten temat (48 cytowań wg Google Scholar).

- ✓ *EU 28 Country Reports: Poland*, March 2017, <http://www.future.eu/>.
- ✓ *Eastern Partnership - opening a new chapter of Polish Eastern policy and the European Neighbourhood Policy?*, "Analyses & Opinions" no. 4, June 2008, Institute of Public Affairs, <http://www.isp.org.pl/files/8679201040703671001213792577.pdf>

Wreszcie, dylematy, kształt i przyszłość Partnerstwa Wschodniego były przedmiotem opracowania (ekspertyzy) przygotowanej na zlecenie Przedstawicielstwa Komisji Europejskiej w Polsce przed szczytem Partnerstwa Wschodniego, który odbył się w Brukseli 24 listopada 2017 roku (Szczyt Partnerstwa Wschodniego: czas podsumowań czy zmian? https://ec.europa.eu/poland/news/171120_EaP_summit_pl).

Transformacyjnemu wpływowi Unii Europejskiej (*policy impact*) w wybranych państwach objętych inicjatywą Partnerstwa Wschodniego i kandydujących do Unii Europejskiej poświęcony był - realizowany z 3-osobowym zespołem pracowników 2 zakładów badawczych Instytutu Studiów Politycznych PAN - projekt finansowany w latach 2013-2016 przez Narodowe Centrum Nauki (konkurs Sonata). Jego wymiernymi efektami były: monografia (recenzenci: dr hab. Tomasz G. Grosse prof. UW, dr hab. Anna Pacześniak, Uniwersytet Wrocławski), 3 artykuły w czasopiśmie z listy JCR (1 mojego autorstwa i 2 - jednego z wykonawców), rozdział w opracowaniu zbiorowym wydawanym w 2018 roku w renomowanym wydawnictwie zagranicznym oraz artykuły w czasopiśmie z listy B.

- ✓ [z: J. Wódka] External Europeanization through parliamentary cooperation. The EU – Ukraine Parliamentary Association Committee and EU-Turkey Joint Parliamentary Committee in comparative perspective, w: *Parliamentary Cooperation and Diplomacy in EU External Relations*, red. K. Raube, M.M. Bac, J. Wouters, Edward Elgar, Cheltenham [2018, w druku].
- ✓ *'Europeanization' as a legitimization strategy of political parties: the cases of Ukraine and Georgia*, "Southeast European and Black Sea Studies", 16:3, 2016, 391-411, DOI: 10.1080/14683857.2016.1201984.
- ✓ [z: A. Burakowski, P. Olszewski, J. Wódka] *Europeizacja partii politycznych i grup interesu w wybranych krajach Partnerstwa Wschodniego i kandydujących do Unii Europejskiej*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa, 2015, ss. 376.
- ✓ *Europeizacja społeczeństwa obywatelskiego w krajach Partnerstwa Wschodniego? Casus Ukrainy i Gruzji*, "Społeczeństwo i Polityka. Pismo edukacyjne", 4/2014, ss. 25-42.
- ✓ *Wzory europeizacji zewnętrznej: mechanizmy, uwarunkowania, rezultaty*, "Studia Europejskie", 3(67), 2013 ss. 9-30.

Do najważniejszych osiągnięć projektu zaliczam: 1) konceptualizację procesów europeizacji zewnętrznej partii politycznych i grup interesu w ramach mechanizmu socjalizacji (perspektywa teoretyczna instytucjonalizmu socjologicznego); 2) empiryczną

weryfikację hipotezy dotyczącej znaczenia mechanizmu socjalizacji w transnarodowych sieciach dla europeizacji partii politycznych i grup interesu w wybranych krajach sąsiedzkich i kandydujących do Unii Europejskiej; 3) zaproponowanie formuły przezwyciężenia dychotomii między instytucjonalizmem racjonalnego wyboru i socjologicznym - strategicznym konstruktoryzmem (aktywna rola krajowych aktorów i uwarunkowań w procesie europeizacji), co otwiera pole dla nowej agendy badawczej; 4) pogłębioną analizę empiryczną europeizacji (względnie de-europeizacji) partii politycznych i grup interesu w 5 wybranych państwach sąsiedzkich i kandydujących do Unii Europejskiej z wykorzystaniem metod jakościowych, oraz dostarczenie nowej wiedzy na temat procesów politycznych, społecznych i gospodarczych w Gruzji, Mołdawii, Ukrainie, Macedonii i Turcji.

W ramach projektu przeprowadziłam badania o charakterze teoretycznym (konceptualizacja europeizacji zewnętrznej partii politycznych i grup interesu w państwach sąsiedzkich, którym UE formalnie nie oferuje członkostwa, i kandydujących, gdzie oferta członkowska charakteryzuje się niskim stopniem politycznej wiarygodności) i empirycznym (analiza dwóch przypadków: Gruzji i Ukrainy). Wkład pozostałych wykonawców dotyczył wyłącznie analizy empirycznej 3 przypadków (Mołdawia, Macedonia, Turcja), co przełożyło się na autorstwo rozdziałów monografii pt. "Europeizacja partii politycznych i grup interesu..." (jestem autorką 6 z 12 rozdziałów - 2 teoretycznych i 4 empirycznych).

Na szczególną uwagę, oprócz monografii, zasługuje tekst, który opublikowałam w "Southeast European and Black Sea Studies" (2016). Jego celem jest krytyczna analiza racjonalistycznego (mechanizm warunkowości) i socjologicznego (mechanizm socjalizacji) podejścia do europeizacji (ujęcie *top-down*) oraz promowanie podejścia eksponującego "używanie" (ang. *usages*) europeizacji. Wskazuję, że w ramach obu podejść operujących w logice "odgórnej" nie da się adekwatnie wyjaśnić natury zjawiska europeizacji partii politycznych w krajach, które nie są członkami UE ani kandydatami do członkostwa. W wymiarze empirycznym analizuję transnarodową współpracę partii politycznych z Ukrainy i Gruzji oraz podkreślam podmiotowe sprawstwo (ang. *agency*) krajowych aktorów politycznych, poszukujących zasobów legitymizacyjnych na poziomie krajowym i międzynarodowym. Wskazuję, że europejskie federacje partyjne oraz fora współpracy parlamentarnej nie powinny być postrzegane jako kanały odgórnej europeizacji, ale raczej ujmowane jako zasoby, które są strategicznie wykorzystywane przez partie polityczne z państw sąsiedzkich. W efekcie poszukuję odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu i w jaki sposób owe "kanały europeizacji" były wykorzystywane przez ukraińskie i gruzińskie partie polityczne jako zasoby umożliwiające osiągnięcie partyjnych celów, zarówno jeśli idzie o pozycję w kraju, jak i na arenie międzynarodowej. Wskazuję, że wzory strategicznego i legitymizującego używania europejskich zasobów partyjnych i parlamentarnych zależą od tego, czy dana partia znajdowała się u władzy, czy w opozycji oraz czy była bardziej pro-europejska, czy pro-rosyjska.

OBSZAR BADAWCZY 2

Reprezentacja interesów w Unii Europejskiej.

Na dorobek publikacyjny w tym obszarze składają się: 1 monografia autorska, 4 artykuły w czasopiśmie z listy B lub czasopiśmie zagranicznych spoza JCR oraz 4 rozdziały w opracowaniach zbiorowych. Ponadto problematyki tej dotyczył 1 referat wygłoszony na konferencji międzynarodowej i 2 referaty wygłoszone na konferencjach krajowych.

W ramach tego nurtu badań analizuję procesy instytucjonalizacji i europeizacji reprezentacji interesów gospodarczych z "nowych" państw członkowskich (Polska) oraz państw sąsiedzkich/ stowarzyszonych (Ukraina). Ponadto, zajmuję się lobbingsiem międzynarodowym w służbie polityki pamięci oraz znaczeniem instytucjonalnych innowacji wprowadzonych w Traktacie z Lizbony (europejska inicjatywa obywatelska) z perspektywy reprezentacji interesów w Unii Europejskiej. Z jednej strony kontynuuję kierunek badań podjęty w rozprawie doktorskiej, z drugiej eksploruję nowe pola badawcze.

- ✓ *Contestation of EU Climate Policy in Poland: Civil Society and Politics of National Interest*, "Prakseologia", 159/2017, ss. 237-264.
- ✓ Europeizacja grup interesu na Ukrainie, w: *Reprezentacja interesów gospodarczych i społecznych w Unii Europejskiej*, red. U. Kurczewska, K. Jasiołki, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2017, ss. 263-288.
- ✓ Interest Representation in Poland after EU accession: more regulated, professional and legitimate? w: *Transformative Power of the European Union: the Case of Poland*, red. I.P. Karolewski, M. Sus, Nomos Verlag, Baden-Baden 2015, ss. 54-76.
- ✓ *Polish Business Lobbying in the EU 2004-2009: Examining the Patterns of Influence*, "Perspectives on European Politics and Society", 14:1, 2013, 63-79.
- ✓ O demokracji uczestniczącej w Unii Europejskiej: inicjatywa obywatelska, konsultacje i lobbying, w: *Zarządzanie procesem integracji i modernizacja Unii Europejskiej*, red. J.M. Fiszer, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2013, ss. 232-251.
- ✓ *Polski lobbying gospodarczy w Unii Europejskiej (2004-2010): perspektywa neoinstytucjonalna*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2012, ss. 266.
- ✓ *Problematyka trudnej pamięci w relacjach armeńsko-tureckich i jej implikacje międzynarodowe*, "Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej", 10(2), 2012, ss. 91-108.
- ✓ Polish business - politics relations and their impact on national lobbying at the EU level, w: *What capitalism? Socio-economic change in Central Eastern Europe*, red. A. Krause, V. Trappmann, Collaborative Research Centre 580, University of Jena, Jena 2010, ss. 45-61.
- ✓ *Instytucjonalizacja lobbingu w Unii Europejskiej*, "Państwo i Prawo", Zeszyt 2(756), 2009, ss. 55-67.

Elementy kontynuacji są dobrze widoczne m.in. w artykule opublikowanym w "Perspectives on European Politics and Society" (2013) oraz w rozdziale książki pt. "Transformative Power of the European Union..." (2015). W pierwszym z nich poszukuję przyczyn niewielkiego wpływu polskich grup interesu na proces decyzyjny w Brukseli w pierwszych latach członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Analizuję wzory wpływu, rozpatrując posiadane przez grupy interesu zasoby (organizacja i budżet, sieci kontaktów i reputacja), ale również posługując się metodą śledzenia procesu (analiza przypadków) oraz identyfikując stopień osiągnięcia założonych przez aktorów celów. Z jednej strony,

ograniczoną skuteczność polskiego lobbingu gospodarczego w UE w latach 2004-2009 można przypisywać krótkiemu okresowi socjalizacji. Z drugiej jednak strony, wzory wpływu polskich grup interesu na poziomie unijnym są kształtowane przez krajowe hybrydowe środowisko instytucjonalne, kształtowane przez procesy transformacji i europeizacji, a w konsekwencji przez ograniczoną kompatybilność między krajowym i europejskim kontekstem instytucjonalnym. Stwierdzam, że struktury szans na poziomie krajowym i europejskim - jeśli idzie o otwartość systemu i rozwiązania partycypacyjne - znacząco się różnią, co utrudniało krajowym aktorom mobilizację na poziomie unijnym.

Z kolei w drugim z wymienionych tekstów poszukuję odpowiedzi na pytanie, na ile - 10 lat po akcesji do Unii Europejskiej - reprezentacja interesów w Polsce stała się lepiej uregulowana, sprofesjonalizowana i legitymizowana. Innymi słowy - na ile Unia Europejska odegrała rolę siły transformacyjnej, jeśli idzie o europeizację środowiska regulacyjnego, strategii działania i społeczną akceptację lobbingu w Polsce. Odpowiedzi na te pytania staram się udzielić na podstawie badań empirycznych w formie dwóch rund wywiadów pogłębionych, przeprowadzonych w Warszawie i Brukseli w latach 2007-2009 (na potrzeby rozprawy doktorskiej), oraz ponownie w 2014 roku. Wskazuję, że UE doprowadziła do zmiany określonych elementów instytucjonalnych i normatywnych ram określających wykonywanie działalności lobbingowej w Polsce, zwłaszcza w zakresie planowania legislacyjnego i konsultacji w ramach oceny skutków regulacji (OSR). Jednak sama ustawa regulująca lobbing (oraz kolejne projekty jej nowelizacji) inspirowane były (choć raczej powierzchownie) rozwiązaniami amerykańskimi, a nie europejskimi. Nastąpiła profesjonalizacja reprezentacji polskiego biznesu w Brukseli, jednak reprezentacja ta jest nadal na tyle nic wielkiego, że jej wpływ na poziom profesjonalizacji lobbingu w kraju jest dość ograniczony. W wymiarze legitymizacyjnym zwraca uwagę wysoki poziom akceptacji dla "polskiego lobbingu w Brukseli", jednak nie przekłada się on na wzrost akceptacji dla działalności lobbingowej na poziomie krajowym.

Nowe wątki dotyczące reprezentacji interesów i roli organizacji społeczeństwa obywatelskiego w Unii Europejskiej obecne są m.in. w rozdziale dotyczącym demokracji uczestniczącej w Unii Europejskiej (2013) oraz w artykule opublikowanym w "Praksecologii" (2017). W pierwszym z tych tekstów wskazuję, że w konsekwencji kryzysu gospodarczego efekty działań UE są powszechnie kontestowane, a jednocześnie udział obywateli w unijnym procesie decyzyjnym pozostaje znikomy. Wysiłki na rzecz wzmocnienia demokratycznej legitymizacji UE poprzez partycypację w ramach procedur konsultacyjnych, podjęte w obliczu słabości tradycyjnych mechanizmów demokratycznej reprezentacji na poziomie ponadnarodowym, nie przyniosły przełomu w kontekście zaangażowania obywateli w sprawy unijne. Przewidziana w Traktacie z Lizbony europejska inicjatywa obywatelska wydawała się instrumentem nie tylko nowym, ale i jakościowo odmiennym od reżimu konsultacyjnego Komisji Europejskiej - odnosiła się do bezpośredniego zaangażowania obywateli, a nie tylko aktywnych w Brukseli organizacji społeczeństwa obywatelskiego. W tekście poszukuję odpowiedzi na pytanie, na ile inicjatywa może stanowić remedium na unijny problem demokratycznej legitymizacji, a na ile jest *de facto* kolejnym instrumentem prowadzenia działalności lobbingowej przez okrzepłe w Brukseli grupy interesu.

Natomiast w artykule opublikowanym w "Praksecologii" analizuję narracje kontestujące unijną politykę klimatyczną produkowane przez polskich aktorów

pozarządowych. Wskazuję, że analiza mobilizacji grup interesu i społeczeństwa obywatelskiego z państw Europy Środkowej na poziomie unijnym jest w istniejącej literaturze przedmiotu nazbyt uproszczona: autorzy koncentrują się zwykle na dychotomicznym podziale na sektor NGO, który wspiera unijną politykę klimatyczną oraz na organizacje przedsiębiorców i przemysłu, które politykę klimatyczną UE kontestują. Tymczasem bardziej adekwatny obraz kontestacji unijnej polityki klimatycznej w Polsce wylania się dzięki ujęciu aktorów i ich artykulacji w kontekście podziału (ang. *cleavage*) kosmpolityzm - nacjonalizm (globalizm - lokalizm). Takie podejście ukazuje eurosceptycyzm aktorów pozarządowych, którzy kontestację UE na poziomie polityki publicznej wykorzystują do wyrażania sprzeciwu względem europejskiego projektu integracyjnego jako takiego (poziom systemowy). W wymiarze empirycznym celem analizy jest: po pierwsze, identyfikacja treści narracji produkowanych przez aktorów pozarządowych w obszarze polityki klimatycznej, ze szczególnym uwzględnieniem kontestacji UE na poziomie systemowym; a po drugie, wyjaśnienie ograniczonej mobilizacji tych aktorów na poziomie europejskim i uprzywilejowania mobilizacji na poziomie krajowym. Opublikowane w artykule wyniki badań były prezentowane w 2016 roku na międzynarodowej konferencji ECPR w Pradze oraz podczas XVI Ogólnopolskiego Zjazdu Socjologicznego w Gdańsku (realizacja projektu badawczego finansowanego w ramach programu rozwoju młodych naukowców - konkurs wewnętrzny w ISP PAN).

Ponadto, badania nad lobbingsiem w Polsce kontynuuję - w perspektywie porównawczej - w ramach polsko-niemieckiego projektu badawczego, koordynowanego przez Uniwersytet Viadrina (<https://www.borders-in-motion.de/wcb/wim/projektpartner>). Realizowany w latach 2017-2018 projekt ma na celu analizę granic między lobbingsiem a doradztwem politycznym w percepcji polskich i niemieckich parlamentarzystów. Efektem moich badań będzie opracowany wspólnie z badaczką z berlińskiej Hertie School of Governance rozdział w wydanej w 2018 roku w Niemczech pracy zbiorowej.

OBSZAR BADAWCZY 3

Konceptualizacja procesów integracyjnych i dezintegracyjnych w Unii Europejskiej, ze szczególnym uwzględnieniem zjawiska zróżnicowanej integracji, oraz zagadnienia dotyczące systemu instytucjonalnego Unii Europejskiej.

Na dorobek publikacyjny w tym obszarze składają się: 1 publikacja naukowa w czasopiśmie z listy JCR (recenzja), 5 artykułów w czasopiśmie z ministerialnej listy B oraz 4 rozdziały w opracowaniach zbiorowych. Ponadto problematyki tej dotyczyły 2 referaty wygłoszone na konferencjach międzynarodowych i 7 referatów wygłoszonych na konferencjach krajowych.

W tym nurcie badań mieszczą się zarówno analizy konkretnych instytucji i rozwiązań instytucjonalnych w UE w kontekście zmian traktatowych (Komisja Europejska, Rada Europejska, stała i rotacyjna prezydencja w Radzie), jak i wieloaspektowe rozważania nad zjawiskiem tzw. zróżnicowanej integracji i różnymi wizjami przyszłości Unii Europejskiej. Wiele miejsc poświęciłam teoretycznym rozważaniom nad modelami integracji europejskiej (Europa dwóch/ wielu prędkości, Europa jako klub klubów, Europa jako system

zróżnicowanej integracji) oraz związkom zróżnicowanej integracji i dezintegracji. Na poziomie empirycznym analizowałam w szczególności polską debatę polityczną na temat przyszłości Unii Europejskiej, jaka toczyła się w latach 2011-2014.

- ✓ *Czy tylko różne prędkości? Przyszłość integracji europejskiej*, "Sprawy Międzynarodowe", nr 1/2017, ss. 58-69.
- ✓ Book Review: *Which European Union? Europe after the Euro Crisis*, by S. Fabbrini, Cambridge University Press, 2015, "Journal of Common Market Studies", 55:1, 2017, 155-156.
- ✓ *Does differentiation lead to disintegration? Lessons from theories of European integration and comparative regionalism*, "Yearbook of Polish European Studies", 18/ 2015, ss. 39-58.
- ✓ *W poszukiwaniu alternatywnych modeli integracji: Europa jako klub klubów*, "Myśl Ekonomiczna i Polityczna", 4(51), 2015, ss. 166-187.
- ✓ *Differentiated Integration and the Future of Europe. Debate in Poland*, "Yearbook of Polish European Studies", Vol. 17/ 2014, ss. 167-189.
- ✓ *Zróżnicowana integracja w Unii Europejskiej i scenariusze ewolucji stosunków transatlantycznych' w: Współpraca transatlantyczna. Aspekty polityczne, ekonomiczne i społeczne*, red. J.M. Fiszer, P. Olszewski, B. Piskorska, A. Podraza, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2014, ss. 69-84.
- ✓ *Oceny polskiej prezydencji w niemieckim i francuskim dyskursie medialnym*, w: *Prezydencja Polski w Radzie Unii Europejskiej*, red. J.M. Fiszer, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2012, ss. 188-206.
- ✓ *Rotating Council Presidency within the Post-Lisbon Institutional Dynamics: Politically Irrelevant?*, "Yearbook of Polish European Studies", Vol. 15/ 2012, ss. 27-42.
- ✓ *Jakie przywództwo? Rada Europejska po wejściu w życie Traktatu z Lizbony*, w: *Kryzys przywództwa we współczesnej polityce*, red. W. Konarski, A. Durska, S. Bachrynowski, Wydawnictwo SWPS Academica, Warszawa 2011, ss. 100-111.
- ✓ *The Constitution is Dead, Long Live the European Commission*, w: *Unresolved Issues of the Constitution for Europe. Rethinking the Crisis*, red. N. Neuwahl, S. Haack, Les Editions Themis, Montreal 2007, ss. 163-182.

W kontekście teoretycznych rozważań nad zróżnicowaną integracją za szczególnie istotne uważam dwa teksty, które ukazały się w "Yearbook of Polish European Studies" (2015) i "Sprawach Międzynarodowych" (2017). W pierwszym z nich wskazuję, że zróżnicowanie się integracji jest zjawiskiem naturalnym w stale rozszerzającej się i w rezultacie coraz bardziej heterogenicznej Unii Europejskiej. Dynamika poszerzania, pogłębiania i upolitycznienia procesu integracji uzasadnia konceptualizację UE jako "systemu zróżnicowanej integracji". W konsekwencji kluczowe staje się pytanie o związek zróżnicowanej integracji i dezintegracji: czy postępujące zróżnicowanie musi automatycznie prowadzić do dezintegracji? Czy w związku z tym należy za wszelką cenę powstrzymać dalsze procesy różnicowania, czy może aktywnie je promować, jako narzędzie uczynienia UE bardziej efektywną? W artykule stwierdzam, że klasyczne teorie integracji europejskiej dostarczają niewiele odpowiedzi, jeśli idzie o mechanizmy i warunki dezintegracji. Z drugiej strony podkreślam, że analiza innych organizacji regionalnych dostarcza użytecznego kontekstu dla europejskich dylematów integracyjnych. Pokazuje bowiem, że współistnienie różnych form zróżnicowania nie musi stanowić przeszkody dla skutecznej współpracy między państwami.

Z kolei w drugim artykule zadaję pytanie o to, jakie typy integracyjnego zróżnicowania będą w kolejnych latach dominować. Czy Unię Europejską czeka jedynie dalsze zróżnicowanie tempa integracji na poziomie poszczególnych polityk (istniejąca już

Europa różnych prędkości), czy może również segmentacja na poziomie instytucjonalnym (konstytucyjnym)? Celem analizy jest przyjrzenie się różnym logikom zróżnicowania, przy jednoczesnym wskazaniu na dylematy, z jakimi państwom unijnych peryferii (zwłaszcza Polsce) przyjdzie się zmierzyć w kontekście (braku) akcesji do strefy euro, oraz na ograniczenia strategii "buntownika" (ang. *rebel*) w opozycji do przyjmowanej wcześniej strategii *policy-taker*.

Badania nad zróżnicowaną integracją kontynuuję w kontekście tzw. zróżnicowania zewnętrznego, dotyczącego stosunków między Unią Europejską i Turcją w świetle wyczerpywania się dotychczasowej formuły procesu akcesyjnego. Problematyce tej poświęcony jest finansowany przez NCN (konkurs Sonata) grant pt. "Zróżnicowana integracja i perspektywy akcesyjne Turcji a potencjał geopolityczny Unii Europejskiej", który realizuję w Instytucie Studiów Politycznych PAN w latach 2016-2018 pod kierownictwem dr Jakuba Wódki i we współpracy z dr hab. Adamem Szymańskim z Uniwersytetu Warszawskiego. Częściowe wyniki badań były prezentowane w 2017 roku na konferencji międzynarodowej (UACES) i krajowej (II Kongres Europeistyki). Pod koniec 2018 roku ukaże się monografia podsumowująca wyniki badań.

Na zakończenie pragnę zwrócić uwagę na *wybrane elementy* mojej *działalności o charakterze dydaktycznym, popularyzatorskim i eksperckim*, zwłaszcza w wymiarze międzynarodowym (szczegółowy wykaz aktywności w tych obszarach znajduje się w Załączniku 4.III). Chociaż praca w Polskiej Akademii Nauk nie obejmuje dydaktyki, od 2010 roku prowadzę zajęcia dla studentów na poziomie magisterskim; w większości są to zajęcia w języku angielskim dla grup międzynarodowych. Prowadziłam zajęcia w Collegium Civitas oraz w Instytucie Nauk Politycznych w Lyonie. Ponadto, gościnnie wykladałam na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz na Uniwersytecie Panthéon-Sorbonne w Paryżu. Wypromowałam 2 magistrów i jestem promotorem pomocniczym w 1 przewodzie doktorskim. Byłam inicjatorem i współorganizatorem międzynarodowej konferencji naukowej, organizowanej wspólnie z Polskim Instytutem Spraw Międzynarodowych na temat stosunków UE - Turcja. Pełnię funkcję oficjalnego przedstawiciela Instytutu Studiów Politycznych PAN przy ECPR (*European Consortium for Political Research*). Recenzowałam artykuły naukowe dla prestiżowych periodyków międzynarodowych - *Futures* i *Geopolitics*. Od 2016 roku jestem ekspertem Narodowego Centrum Nauki (panel HS5). Od marca 2017 roku - na zaproszenie Dyrektora Biblioteki m.st. Warszawy pana doktora Michała Strąka - jestem organizatorem (i moderatorem) cyklicznych debat eksperckich na tematy europejskie.

